

УДК 328.184:354

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.19>**С. О. Кравченко**

доктор наук з державного управління, професор,
головний консультант відділу правової та антикорупційної політики
Національного інституту стратегічних досліджень

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛОБІЗМУ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена виділенню основних проблем та відповідних напрямів розвитку лобізму як складової системи запобігання корупції в Україні на сучасному етапі. Визначено, що лобізм посідає чільне місце у системі сучасних суспільних відносин в Україні, але переважно існує в форматі так званого «квазілобізму», що тісно пов'язаний з корупцією. З цього погляду до основних проблем розвитку лобізму в Україні на сучасному етапі віднесено: його переважну непрозорість та неконтрольованість державою і суспільством; неструктурованість суб'єктів цієї діяльності; досить часте поєднання в одній особі лобіста і парламентарія або посадової особи виконавчої влади; обмежені можливості великих суспільних прошарків та груп захищати власні інтереси через лобістські механізми; домінування негативного сприйняття лобізму в громадській думці.

Показано, що зазначені проблеми зумовлені відсутністю легалізації лобізму в Україні як правового інституту та цілісної нормативно-правової бази його функціонування. Це зумовлює потребу прийняття спеціального закону, що має законодавчо закріпити даний інститут, дати чітке тлумачення відповідного явища та врегулювати лобістську діяльність з достатнім ступенем деталізації. Обґрунтовано, що законопроект «Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні» цілком може стати основою правової інституціоналізації лобізму, але потребує доопрацювання в низці аспектів. Крім спеціального закону, запропоновано низку напрямів становлення правового інституту лобізму в Україні, а саме:

- внесення змін до нормативно-правових актів щодо визначення і регламентації порядків та процедур лобістської діяльності в органах публічної влади;
- визначення правового становища лобістів як платників податків, видів відповідних податків і зборів, відповідальності за порушення податкового законодавства тощо;
- чітке визначення диференційованої кримінальної та адміністративної відповідальності лобістів за незаконні дії;
- прийняття корпоративних етичних правил поведінки лобістів у вигляді спеціального Етичного кодексу, що доцільно синхронізувати із законодавчим затвердженням кодексів етичної поведінки народних депутатів та членів уряду, а також оновленого етичного кодексу публічних службовців;
- проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької діяльності, спрямованої на формування сприйняття лобізму як ефективної форми взаємодії суспільства та влади;
- кадрове забезпечення функціонування інституту лобізму, в тому числі запровадження спеціальних освітньо-професійних програм на рівні магістра.

Ключові слова: лобізм, корупція, запобігання корупції, законодавство про лобізм, прозорість лобізму, етика лобістської діяльності, відповідальність лобіста, контроль лобістської діяльності.

Постановка проблеми. На даний час корупція в Україні належить до основних внутрішніх загроз національній безпеці, значною мірою гальмуючи розвиток дер-

жави та провокуючи руйнівні процеси у ній. Зокрема, відповідно до Стратегії національної безпеки України 2020 р., корупцію віднесено до значних перешкод

виведенню української економіки з депресивного стану, її сталому і динамічному зростанню, чинників підвищення її уразливості до загроз [13]. При цьому, як показує світовий досвід, головною складовою успішної антикорупційної політики є запобігання корупції, тобто усунення її умов та причин, що є значно важливішим за боротьбу з її проявами. Зокрема, першим з основоположних двадцяти керівних принципів боротьби з корупцією Ради Європи 1997 р. є здійснення ефективних заходів для запобігання корупції [17].

Одним із загальних принципів антикорупційної діяльності є системність, що означає реалізацію антикорупційних заходів за усіма необхідними напрямками у логічному взаємозв'язку та визначеній послідовності відповідно до офіційно затвердженої антикорупційної стратегії [2, с. 42]. Важливою складовою системи запобігання корупції виступає лобізм, оскільки належне функціонування цього інституту дозволяє реалізувати фундаментальні антикорупційні принципи прозорості діяльності органів публічної влади та широкої участі громадськості в прийнятті рішень цих органів. Натомість в Україні, як зазначається в Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки, на сьогодні відсутнє законодавче регулювання лобістської діяльності, яке дало б змогу запобігати поширенню корупційних практик у процесі взаємодії представників різних груп інтересів з представниками органів влади, забезпечити гласність і відкритість ухвалення державних рішень [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, характерні риси, теоретичні засади та практичні механізми лобізму викладали у своїх працях Д. Базілевич, М. Баришевська, О. Войнич, М. Газізов, Н. Гнатенко, В. Головка, В. Гоцуляк, Н. Гричина, О. Гросфельд, А. Денисюк, О. Дягілев, О. Карпенко, В. Кривошеїн, Р. Мацкевич, В. Нестерович, О. Одінцева, В. Федоренко, Д. Чернохатній та ін. Міжнародні стандарти й усталені практики лобістської діяльності в зарубіжних країнах містяться в нормативних документах та публікаціях Ради Європи, Організації економічного співробітництва та роз-

витку, GRECO, Transparency International та інших відомих міжнародних організацій. Разом з тим, існує потреба комплексного осмислення перспектив розвитку лобізму в умовах сучасної України відповідно до завдань антикорупційної політики.

Мета статті – виділення основних проблем та відповідних напрямів розвитку лобізму як складової системи запобігання корупції в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. В Україні протягом всього періоду незалежності науковці та практики докладали досить багато зусиль у напрямі пошуку оптимальної моделі лобізму та її законодавчого закріплення. Досить багато нормативно-правових актів містить норми, що створюють підґрунтя для лобістської діяльності та опосередковано регламентують різні її аспекти. При цьому лобізм посідає чільне місце у системі сучасних суспільних відносин в Україні. Його специфіка, на думку дослідників, полягає в переважному існуванні в форматі так званого «квазілобізму» – лобістської діяльності у прихованих неправових та здебільшого нецивілізованих формах [4, с. 11; 9, с. 566].

В.Несторович доводить, що в Україні головними суб'єктами споживання лобістських послуг виступають фінансово-промислові групи, які потребують дієвих способів вираження власних інтересів на правотворчому рівні. Тому великий бізнес постійно та активно шукає «точки доступу», за допомогою яких він має змогу впливати на прийняття рішень органів публічної влади. У таких умовах брак легітимних механізмів лобізму породжує корупцію, оскільки остання в бізнесовому середовищі в багатьох випадках вважається найбільш ефективним способом просування справ [9, с. 570]. Незважаючи на декларування рішучої протидії корупції, прийняття досить розгалуженого антикорупційного законодавства та створення спеціалізованих органів по боротьбі з цим явищем, корупція в Україні залишається на високому рівні. Так, за 2022 р. Індекс сприйняття корупції нашої держави склав 33 бали, що зумовило 116 місце серед 180 країн поряд із Алжиром, Анголою, Замбією, Монголією, Сальвадором та Філіппінами [7].

Доцільно виділити низку проблем лобізму в Україні, що зумовлюють його тісний зв'язок із корупцією. Зокрема, у вітчизняних реаліях лобізм нерідко зводиться до потужного інформаційного та психологічного тиску на представників органів публічної влади, спрямованого на отримання різноманітних пільг, дотацій, субсидій, дозволів на приватизацію підприємств за спеціальними схемами, державних інвестицій і пільгових кредитів тощо [4, с. 11; 5, с. 11]. Отже, проблемою є те, що лобізм в Україні є переважно непрозорим та неконтрольованим державою і суспільством, що загалом є деструктивним для суспільних відносин. Такий стан породжує розподіл і перерозподіл економічних ресурсів, власності й сфер впливу на користь вузьких груп інтересів та, відповідно, на шкоду більшості громадян.

Відсутність юридичного оформлення лобізму зумовлює також проблему неструктурованості суб'єктів цієї діяльності. В Україні немає організацій, аналогічних західним, для яких лобістська діяльність є офіційно оголошеною, зареєстрованою, відкритою, оплачуваною метою. Це призводить до надзвичайної латентності процесів лобіювання, коли відкритими для суспільства є лише владне рішення та суб'єкт його прийняття, а все інше залишається прихованим, зокрема, замовник лобістських послуг, інші учасники процесу, їх матеріальна винагорода та ін. Одним з аспектів прихованого лобізму є також неконтрольований вплив іноземного лобі на прийняття державних рішень, зокрема, представників іноземних держав, міжнародних організацій тощо [1, с. 104; 4, с. 12; 9, с. 566].

Як показує О.Гросфельд, внаслідок неможливості формування офіційних лобістських структур в Україні діє дволанкова модель лобізму (групи інтересів – центри прийняття рішень), на відміну від класичної триланкової моделі (групи інтересів – професійні лобісти – центри прийняття рішень), що діє, наприклад, у США та країнах ЄС [5, с. 11]. Отже, виникає проблема досить частого поєднання в одній особі лобіста і парламентарія або посадової особи виконавчої влади. Згідно

з аналізом науковців, в Україні великі бізнес-групи прагнуть особисто лобіювати власні інтереси шляхом просування своїх представників до парламенту, виконавчих структур та місцевих рад, що веде до зрощення бізнесу і влади. Тому поширення набуло явище так званого «внутрішнього» лобізму, тобто практичного злиття його суб'єкта і об'єкта, коли просуванням певних інтересів у органах публічної влади займаються їх посадові особи [4, с. 11; 14, с. 204]. У цьому зв'язку фахівці відзначають втрату Верховною Радою України і місцевими радами значною мірою функцій загальносуспільного представництва та посилення процесу їх перетворення на своєрідні майданчики для реалізації корпоративних економічних інтересів на користь вузького кола осіб [8, с. 14; 9, с. 566, 571].

Монопольний характер впливу невеликого кола груп інтересів на прийняття рішень органів публічної влади в Україні робить гострою проблему обмежених можливостей великих суспільних прошарків та груп захищати власні інтереси через лобістські механізми. Вітчизняна практика лобізму перешкоджає реалізації конституційних прав громадян на участь в управлінні державними справами. Наслідком цього є соціальна несправедливість, подальша олігархізація держави та посилення відчуження між суспільством і владою, зростання соціальної напруженості в суспільстві і зниження соціальної відповідальності бізнесу [5, с. 11; 8, с. 14; 14, с. 204]. Те, що держава починає переважно представляти вузькогрупові інтереси певних груп та об'єднань, провокує деструктивні процеси у критично важливих сферах українського суспільства та становить загрозу національній безпеці [9, с. 574–575].

Переважно суспільно деструктивний характер вітчизняної лобістської практики зумовлює проблему домінування негативного сприйняття лобізму в громадській думці, що є вагомим чинником зниження суспільної довіри до представників влади. Таке ставлення до лобізму в Україні є не випадковим та зумовлюється його олігархічним характером, через що він є абсолютною протилежністю усталеній

практиці лобізму в розвинутих країнах світу. В суспільній думці лобізм здебільшого асоціюється з протекціонізмом, прихованими впливами, часто протиправною та аморальною практикою «просування» у парламенті законів в інтересах певних осіб чи угруповань. Нерідко лобізм в Україні ототожнюють із корупцією [1, с. 101–102; 5, с. 14; 14, с. 203].

На думку багатьох дослідників, усі описані вітчизняні проблеми розвитку лобізму як явища, притаманного цивілізованій державі, зумовлені відсутністю його легалізації як правового інституту та цілісної нормативно-правової бази його функціонування. Хоча в Україні існує конституційно-правове підґрунтя для здійснення лобістської діяльності, вона, існуючи де-факто, залишається відокремленою від законодавства [4, с. 11; 14, с. 203]. Тому поняття лобізму та його суб'єктів є законодавчо не визначеними, не встановлено єдиного порядку його здійснення, нормативно-правові акти не містять механізмів забезпечення впливу лобістів на прийняття рішень органів публічної влади, контролю лобістської діяльності тощо [6, с. 14].

Виходячи з цього, науковці досить одноставно рекомендують здійснити правову інституціоналізацію лобізму в Україні шляхом прийняття спеціального закону, що має законодавчо закріпити даний інститут, дати чітке тлумачення відповідного явища та врегулювати лобістську діяльність з достатнім ступенем деталізації. Ми приєднуємося до цієї рекомендації та поділяємо аргументи дослідників, які вважають, що наявність даного закону є необхідною умовою детінізації лобізму, переведення його у цивілізовану площину та перетворення на дієвий інститут представництва суспільних інтересів, забезпечення належного державного й громадського контролю лобістської діяльності, а також вагомим чинником зниження рівня корупції, забезпечення рівноваги інтересів між різними суспільними групами та прошарками тощо [4, с. 12–13; 5, с. 11; 8, с. 14, 16; 15, с. 212].

Зазначимо, що наразі у Верховній Раді України опрацьовується законопроект «Про державну реєстрацію суб'єктів

лобіювання та здійснення лобіювання в Україні» від 11 лютого 2020 р. № 3059 (далі – законопроект), що, попри певні недоліки, цілком може стати основою правової інституціоналізації лобізму [11]. Законопроект унормовує ключові аспекти функціонування інституту лобізму, проте, на наш погляд, потребує доопрацювання в низці аспектів.

Зокрема, в аспекті унормування переліку, організаційних форм і статусу суб'єктів лобізму законопроект пропонує підхід, за якого відповідним суб'єктом може бути будь-яка фізична або юридична особа, яка є виконавцем договору про надання послуг з лобіювання. Поряд з цим, законопроект виділяє замовника лобістських послуг (клієнта). Тим самим відбувається принципове відмежування професійної діяльності лобістів від діяльності громадян і їх об'єднань щодо реалізації своїх інтересів через участь у формуванні публічної політики. Для забезпечення чіткості такого відмежування у законопроекті визначено види діяльності, які не є лобістським впливом, проте їх перелік потребує уточнення та доповнення з урахуванням зарубіжного досвіду.

З огляду на поширену вітчизняну практику так званого «внутрішнього» лобізму, позитивом законопроекту є положення, що передбачають неможливість лобістської діяльності діючими народними депутатами України, депутатами місцевих рад, державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, працівниками інших державних органів, а також регулювання процедури «обертювих дверей» шляхом встановлення дворічної заборони лобіювання для колишніх посадовців. Разом з тим, дуже сумнівною видається передбачена законопроектом загальна норма про неможливість бути суб'єктом лобіювання (здійснювати лобістську діяльність) усім особам, визначеним у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [11].

Умовою запровадження цивілізованого лобізму є належна реєстрація професійних лобістів і їх об'єднань. З цього приводу законопроект передбачає покладення функцій такої реєстрації на Міністерство юстиції України та створення Електрон-

ного реєстру суб'єктів лобювання, що має містити детальні дані про лобістів та їх замовників, бути загальнодоступним для ознайомлення. Останнє має ключове значення для забезпечення прозорості лобізму. Щоправда, більш логічно видається рекомендація, щоб реєстрацію здійснювало Національне агентство з питань запобігання корупції [3, с. 437]. Аргументами на користь такого підходу є те, що відповідний реєстр має містити інформацію про вчинення суб'єктами лобізму корупційних правопорушень, а до функцій Національного агентства належить виявлення порушень колишніми посадовцями обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Законопроект залишає також неврегульованим питання оплати послуг державної реєстрації суб'єктів лобізму.

Важливим аспектом, якому доречно приділити спеціальну увагу в законі про лобізм, є легалізація діяльності іноземних лобістів, оскільки це забезпечує прозорість і суспільний контроль щодо їх впливу та приносить до державного бюджету доволі відчутні кошти. За приклад можна взяти досвід США, зокрема, Федеральний Закон «Про реєстрацію зарубіжних агентів» (Foreign Agents Registration Act) [16].

Ще одним ключовим аспектом законодавчого регулювання лобізму є дієвий державний контроль за діяльністю його суб'єктів. З цього приводу в законопроекті передбачається їх квартальне та піврічне звітування про лобістську діяльність, фінансова звітність, а також контроль з боку Міністерства юстиції України у формі щорічних перевірок та спеціальних перевірок своєчасності й достовірності подання інформації до Електронного реєстру суб'єктів лобювання [11]. Натомість, більш доцільним видається поширений у зарубіжній практиці підхід, згідно з яким контроль лобістської діяльності здійснює спеціалізована державна інституція з відповідних питань (комісія, уповноважений тощо). В Україні можна запропонувати покласти відповідні функції на Національне агентство з питань запобігання корупції, враховуючи тісний зв'язок практики лобізму та корупції в нашій державі.

Важливим питанням є також наявність механізмів громадського контролю лобістської діяльності. Законопроект передбачає доступ до інформації про лобістів та їх замовників через Електронний реєстр суб'єктів лобювання, а також можливість для будь-якої особи повідомити державного реєстратора про виявлення порушень суб'єктом лобювання вимог щодо подання інформації у цей реєстр, і таке повідомлення має підлягати обов'язковій перевірці [11]. До цих механізмів, на наш погляд, доцільно додати норму про неможливість віднесення будь-яких даних про лобістську діяльність до інформації з обмеженим доступом, а також право громадян та громадських об'єднань запитувати та одержувати від органів публічної влади інформацію щодо діяльності суб'єктів лобізму.

Поряд з прийняттям спеціального закону, становлення правового інституту лобізму потребує здійснення цілісного комплексу заходів за низкою напрямів. Зокрема, базуючись на висновках науковців [1, с. 105; 6, с. 12], можна рекомендувати внести зміни до нормативно-правових актів щодо визначення і регламентації порядків та процедур лобістської діяльності в органах публічної влади, а саме:

- до Регламенту Верховної Ради України, Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України, законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», Регламенту Кабінету Міністрів України та Типового регламенту місцевої державної адміністрації в частині унормування процедурних аспектів лобістської діяльності у відповідних органах публічної влади;

- до законів України «Про державну службу» і «Про службу в органах місцевого самоврядування» з метою регламентації участі державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у лобістських процедурах.

Спеціальної уваги потребують питання оподаткування діяльності лобістів, оскільки її легітимність значною мірою визначається законністю джерел її фінан-

сування. У законопроекті з цього приводу передбачається здійснення фінансових операцій, пов'язаних з лобізмом, виключно в безготівковій формі та з обов'язковим їх оприлюдненням у Електронному реєстрі суб'єктів декларування [11]. до цього необхідно додати зміни до Податкового кодексу України, у якому, як вказує О. Одінцова, мають бути визначені правове становище лобістів як платників податків, види податків і зборів, порядок податкового контролю відповідної діяльності, відповідальність за порушення податкового законодавства тощо [10, с. 14].

Необхідним аспектом регулювання лобізму є чітке визначення відповідальності лобістів за незаконні дії. Зокрема, законопроект містить положення про кримінальну відповідальність суб'єктів лобізму, які не дотримуються будь-яких його положень, а також про необхідність розробки спеціального закону про таку відповідальність [11]. Разом з тим, більш логічно видається позиція фахівців, які ведуть мову про диференціювання відповідальності лобістів за різні порушення на кримінальну та адміністративну, що має відображатися шляхом, відповідно, внесення змін до Кримінального кодексу України і Кодексу України про адміністративні правопорушення [1, с. 106].

Багатомірність феномену лобізму не дозволяє охопити нормативно-правовим регулюванням усю сукупність лобістських відносин. У цьому зв'язку важливе значення має прийняття корпоративних етичних правил поведінки лобістів, що здебільшого оформлюються у вигляді спеціальних кодексів та не мають юридичної сили. Наприклад, у дисертації О. Одінцової розроблено проект Етичного кодексу поведінки лобіста, що встановлює систему добровільного самообмеження учасників лобістської діяльності на користь суспільства. Основну мету такого кодексу дослідниця вбачає у тому, щоб поставити діяльність лобістів у рамки основних моральних критеріїв і принципів громадського життя [10, с. 13]. Прийняття етичного кодексу для лобістів доцільно синхронізувати із законодавчим затвердженням кодексів етичної поведінки народних депутатів та

членів уряду, а також оновленого етичного кодексу державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, включивши до цих кодексів правила взаємодії представників органів публічної влади з лобістами.

Запровадження інституту лобізму потребує проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької діяльності, що має спрямовуватися на подолання усталених суспільних стереотипів розуміння лобізму як корупційної технології та формування його сприйняття як ефективної форми взаємодії суспільства та влади. Узагальнення пропозицій дослідників [1, с. 104–105; 14, с. 205; 15, с. 212] дозволяє виділити широке коло інструментів здійснення такої інформаційної кампанії, що включають:

- проведення комунікативних заходів наукового та практичного спрямування за участю представників органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства, бізнесу, науково-експертної спільноти;

- залучення засобів масової інформації у формі тематичних публікацій, ток-шоу на телебаченні, інтерв'ю з державними та громадськими діячами, науковцями, експертами та ін.;

- висвітлення теорії і практики лобізму в науковій літературі;

- поширення інформаційних матеріалів, проведення презентацій, семінарів, тренінгів для представників органів публічної влади та громадських об'єднань тощо.

У довгостроковій перспективі необхідним є кадрове забезпечення функціонування інституту лобізму. В цьому зв'язку слушною є пропозиція доповнити Класифікатор професій ДК 003:2010 професією «лобіст» [9, с. 658]. З метою формування прошарку професійних лобістів доцільно запровадити для осіб, які бажають стати такими фахівцями, освітньо-професійні програми з питань лобізму на другому рівні вищої освіти (кваліфікація «магістр»), наприклад, у межах спеціальностей 081 Право або 052 Політологія, а також програми підвищення кваліфікації для лобістів, які прагнуть удосконалити свої вміння та навички. Крім того, варто

запровадити професійне навчання і підвищення кваліфікації працівників органів публічної влади щодо їх поведінки у стосунках з лобістами, що має базуватися на вимогах чинного законодавства та етичних стандартах, у межах спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування.

Висновки і пропозиції. Лобізм посідає чільне місце у системі сучасних суспільних відносин в Україні, але переважно існує в форматі так званого «квазі-лобізму», що тісно пов'язаний з корупцією. З цього погляду до основних проблем розвитку лобізму в Україні на сучасному етапі доцільно віднести: його переважну непрозорість та неконтрольованість державою і суспільством; неструктурованість суб'єктів цієї діяльності; досить часте поєднання в одній особі лобіста і парламентарія або посадової особи виконавчої влади; обмежені можливості великих суспільних прошарків та груп захищати власні інтереси через лобістські механізми; домінування негативного сприйняття лобізму в громадській думці.

Зазначені проблеми зумовлені відсутністю легалізації лобізму в Україні як правового інституту та цілісної нормативно-правової бази його функціонування. Це зумовлює потребу прийняття спеціального закону, що має законодавчо закріпити даний інститут, дати чітке тлумачення відповідного явища та врегулювати лобістську діяльність з достатнім ступенем деталізації. Наразі в парламенті опрацьовується відповідний законопроект, що цілком може стати основою правової інституціоналізації лобізму, але, на наш погляд, потребує доопрацювання в низці аспектів.

Крім спеціального закону, становлення правового інституту лобізму потребує здійснення цілісного комплексу заходів за низкою напрямів, що передбачають:

- внесення змін до нормативно-правових актів щодо визначення і регламентації порядків та процедур лобістської діяльності в органах публічної влади;
- визначення правового становища лобістів як платників податків, видів відповідних податків і зборів, відповідальності за порушення податкового законодавства тощо;

- чітке визначення диференційованої кримінальної та адміністративної відповідальності лобістів за незаконні дії;

- прийняття корпоративних етичних правил поведінки лобістів у вигляді спеціального Етичного кодексу, що доцільно синхронізувати із законодавчим затвердженням кодексів етичної поведінки народних депутатів та членів уряду, а також оновленого етичного кодексу публічних службовців;

- проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької діяльності, спрямованої на формування сприйняття лобізму як ефективної форми взаємодії суспільства та влади;

- кадрове забезпечення функціонування інституту лобізму, в тому числі запровадження спеціальних освітньо-професійних програм на рівні магістра.

За кожним виділеним напрямом потрібні практичні механізми реалізації, завдання розробки яких визначають перспективи подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Базілевич Д., Нестерович В., Федоренко В. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку : наук.-інформ. вид. Київ : ФОП Москаленко О.М., 2015. 111 с.
2. Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Кравченко В. В. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні : навч. посібник. Київ : Вид-во Ліра-К, 2016. 192 с.
3. Гнатенко Н. Г. Інституціоналізація лобізму в Україні: історія та сучасність. *Гілея (науковий вісник)*. 2016. Вип. 115. С. 434–438.
4. Гричина Н. А. Лобізм як інститут сучасної демократії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02. Київ, 2009. 19 с.
5. Гросфельд О. В. Становлення лобізму в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02. Сімферополь, 2009. 16 с.
6. Дягілев О.В. Правовий інститут лобіювання: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Харків, 2010. 20 с.
7. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/> (дата звернення: 3.05.2023).

8. Мацкевич Р. М. Політико-правові засади формування інституту лобізму в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02. Одеса, 2008. 17 с.
9. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади інституту лобіювання: зарубіжний досвід та перспективи для України : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 752 с.
10. Одінцева О. О. Правове регулювання лобізму в сучасній Україні (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Одеса, 2008. 21 с.
11. Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні : проект Закону України від 11 лютого 2020 р. № 3059 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68128&pf35401=545261> (дата звернення: 3.05.2023).
12. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text> (дата звернення: 5.05.2023).
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 / Президент України. Урядовий кур'єр. 2020. 16 вересня.
14. Трофименко А. В. Проблеми інституціоналізації лобізму в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2014. Вип. 11. С. 203–212.
15. Федоренко В.Л. Запровадження інституту лобіювання в Україні: законотворчі та державно-управлінські аспекти. *Вісник НАДУ*. 2010. № 1. С. 205–213.
16. Foreign Agents Registration Act. URL: <https://www.justice.gov/nsd-fara> (дата звернення: 10.05.2023).
17. On the Twenty Guiding Principles for the Fight against Corruption: Resolution of the Committee of Ministers of the Council of Europe, 6 November 1997 № (97) 24. URL: http://www.acrc.org.ua/assets/files/biblioteka/CoE_20_principles_on_fighting_corruption.doc (дата звернення: 10.05.2023).

Kravchenko S. Prospects for development of lobbyism as a part of corruption prevention system in Ukraine

The article is devoted to identifying main problems and appropriate directions for development of lobbyism as a part of corruption prevention system in Ukraine at the present stage. It is determined that lobbyism takes an important place in the system of social relations in Ukraine but it exists mainly as so-called "quasi lobbyism" related to corruption closely. From this point of view, the main problems for development of lobbyism in Ukraine at the present stage are generalized as follows: its preferred non-transparency and non-controllability by state and society; non-structured subjects of this activity; combination of lobbyist and member of parliament or executive official in the same person often enough; limited opportunities for large social strata and groups to defend own interests through lobbying mechanisms; domination of negative perception of lobbyism in public opinion.

As shown mentioned problems are conditioned by absence of lobbyism legalization as a juridical institute and integrated normative-legal base for its functioning in Ukraine. Therefore, the special law must be adopted, and it have to introduce this institute legally, to interpret appropriate matters clearly, to regulate lobbying activity in enough detail. It is substantiated that bill "On state registration of lobbying subjects and exercise of lobbying in Ukraine" could be the base of legal institutionalization of lobbyism quite but it needs to be modified in a number of aspects. Besides the special law, the set of directions for formation of the juridical institute of lobbyism in Ukraine is proposed, namely:

- *modifying normative-legal acts concerning determination and regulation of schemes and procedures of lobbying activity in public authorities;*
- *determination of the legal status of lobbyists as taxpayers, kinds of appropriate taxes and charges, liability for tax offences etc;*
- *clear determination of differentiated criminal and administrative liability for illegal actions;*
- *adoption of corporate ethical rules of conduct for lobbyists in the form of special Code of Ethics, and its synchronization with adoption of laws on codes of ethical conduct for*

people's deputies and members of government, and also updated ethical code for public servants;

- realization of large-scale information-educational campaign aimed at formation of lobbying perception as efficient form of interaction between society and public authorities;

- personnel providing for lobbying institute, including implementation of special education-professional programs on master's level.

Key words: lobbyism, corruption, corruption prevention, lobbying legislation, lobbyism transparency, ethic of lobbying activity, lobbyist liability, control for lobbying activity.